

F. Gezgin

Emekli Türk Dili Okutmanı, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye
(e-mail: farukgezgin1950@windowlive.com)

**Bahaeddin Özkışı'nın Balkanlar ve Rumeli Üzerine Tarihî Romanları:
Köse Kadı ve Uçtaki Adam**

Özet

Yazımızda Bahaeddin Özkışı'nın Balkanlar yani Rumeli üzerine yazmış olduğu tarihî romanlarından Köse Kadı ve bu romanın devamı niteliğinde olan Uçtaki Adam romanlarını ele alacağız. Bahattin Özkışı, 1928-1975 yılları arasında yaşadı. Alimler, mutasavvıflar yetiştirmiş bir ailedendi. İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Kaynak Atölye Şefi olarak çalıştı. Kozasını sessizce örmüş bir yazardır. Gözlemediği olayları, hikâyelerinde çok iyi yansıtmıştır. Tarihî romanlarından Köse Kadı 1974'te, Uçtaki Adam 1975'te yayınlandı. Bu romanlarında, Osmanlı'nın Rumeli'deki fütuhatinin sosyo-kültürel alt yapısını çok iyi anlatmıştır. İki romanda da, Osmanlı'nın muhteşem büyüklüğe ulaşması, "Kızıl Elma", "Devlet-i Ebed-müddet", "İ'la-yı Kelimatullah" ülküsüne tam bağlılıkla ve Türk'ün kurduğu sağlam istihbarat ağının görevini layıkıyla yapması sayesinde gerçekleştiği gözler önüne serilmiştir. İki roman adeta Osmanlı ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun istihbarat savaşını ama daha çok Türk tarafının istihbarat savaşını anlatır. Bu sebeple iki romanda da sürekli bir gerilim vardır. Yazar, Türk-Macar kardeşliğinin hür Macaristan için çok lüzumlu olduğunu ustaca işler. Gerçeği kavrayan bazı Macar önde gelenleri, Türk istihbaratıyla birlikte çalışmıştır. Özkışı, insanların fanî, devletin bakî olduğunu işlerken, haksızlıklarla karşılaşmalarına rağmen, küsmeden devleti için ölene kadar fedakârca çalışan ve canlarını fedaya her an hazır idealist Türklerden Köse Kadı, Ali Bey, Murat (Marat), Martali Matyas, Telli Hasan Paşa, Meho Saraylı'yı; Macarlardan da Ahmet (Falfi Tamas), Kont Adam Gall'ı tanıtır. Bu romanlar, Osmanlı'nın serhadlerdeki mücadelesini en iyi anlatan eserlerdir. İki romanda da Osmanlı'nın 600 yıl ayakta kalması askerî üstünlüğünün yanı sıra, kurduğu adaletli yönetimle açıklanmıştır. Bilhassa Köse Kadı'da çok akıcı bir Türkçe ve üslup vardır. İki eser, Türk Edebiyatı'nda o tarihe kadar yazılan- Atsız'ın Bozkurtlar ve Deli Kurt romanları hariç- en iyi tarihî romanlardandır.

Anahtar kelimeler: Bahaeddin Özkışı, tarihî roman, Balkanlar, Rumeli, Köse Kadı, Uçtaki Adam

F. Gezgin

Instructor of Turkish Language, Dokuz Eylül University, Izmir, Turkey
(e-mail: farukgezgin1950@windowlive.com)

**Bahaeddin Ozkisi and Balkans, Historical Novels on Rumeli:
Kose Kadi and Uctaki Adam**

Abstract

Herewith we represent two historical novels of Bahaeddin Ozkisi about Balkans and Rumeli: Kose Kadi and Uctaki Adam. The author was born in 1925 and died in 1975. He comes from an educated family that has educated scholars. He has worked as head of

the atelier of Technical University of Istanbul. He developed his career gradually and in silence. He has reflected perfectly in his novels the events experienced in real life. Historical novels *Kose Kadı* and *Uctaki Adam* were published in 1975. In these novels very meticulously, he depicts the social and cultural context. In both novels he has very resourcefully explained the magnificent achievements of Ottoman Empire such as *Kızıl Elma*, “Devlet-i Ebed-muddet”, “I’la-yı Kelimatullah” as he has described his ideals and precise knowledge. Namely in both novels he describes the combat of intelligence service between Ottoman Empire and Austro-Hungarian Empire. Due to this, in both novels we encounter continuous tensions. The author in professional manner has described the importance of Turkish-Hungarian brotherhood for the sake of liberty of Hungary. Particular Hungarian statesman that understood this truth have collaborated with the Turkish intelligence service. Ozkişi presents Turkish idealists *Kose Kadı*, *Ali Bey*, *Murat (Marat)*, *Martali Matyas*, *Telli Hasan Paşa*, *Meho Sarayli* and Hungarians *Ahmet (Falı Tamas)*, *Kont Adam Gall* as persons aware that people are mortal and the state is immortal, even they come from a community of injustice, still they never turned their back to the state, but willing to give their life for that ideal. These novels, in the best possible way, show the struggle against the enemies. In both of these novels the manner how Ottoman Empire remains as a powerful state not only relying on its army, but on justice as well is revealed. Notably, in *Kose Kadı* an outstanding language is perfectly used. These two novels are the best historical novels written by then in Turkish literature except for the novels *Bozkurtlar* and *Deli Kurt* by *Atsız*.

Key words: Bahaeddin Ozkisi, historical novels, Balkans, Rumeli, *Kose Kadı*, *Uctaki Adam*.

GİRİŞ

Makedonya ve Kosova’da, Türkler arasından az da olsa tarihî, mahallî konular ve Rumeli-Balkanlar üzerine romanları olan yazarlar çıkmıştır. Makedonya ve Kosova’da *Mustafa Karahasan (Suzan, Yedi Başlı Dev, Hapishaneden Notlar)*; *Zehra Jubı, Hüseyin Süleyman, Şecaattin Koka (Kara Düzen)*; *Necati Zekeriya (Bizim Sokağın Çocukları, Bizim Sokağın Romeo ve Jüliyeti, Eski Sokağın Çocukları, Yeni Sokağın Çocukları)*; *İlhami Emin (Yürüyen Duvar, Kafesi Sevmeyen Maymun)*; *Avni Abdullah (Savaş Yolunda)*; *Şükrü Ramo (Karışık İşler)*; *Hasan Mercan (Taş Yaşar, Deli, Afacanın Serüvenleri, Namus Köprüsü)*; *İskender Muzbeg (Yanan Sevgiler)*; *Reşit Hanadan (Sel, Taş Yerinde Ağırdır I, Taş Yerinde Ağırdır II-Başka Olur Rumeli’nin Harmanı, Taş Yerinde Ağırdır III-Elveda Hüdevendigâr Diyarı, Rumeliden Çıktık Yola)*; *Mebruh Mirtoski (Dünyanın İki Yüzü)* gibi romancılar vardır. Yine Yugoslavya’da Sırp yazarı *İvo Andriç’in (Drina Köprüsü, Gün Batarken)*; Boşnak *Mehmet Selimoviç’in (Derviş ve Ölüm)*; *Edisa Palikuca’nın (Mostar’ı Unutma)* romanlarını da hatırlatalım.

Balkanlar üzerine tarihî roman yazmış- veya o coğrafyayı, halkı anlatmış- Türkiyeli veya Türkiye’ye göç etmiş bazı yazarlardan da kısaca

F. Gezgin. Bahaeddin Özkişi ve Balkanlar, Rumeli Üzerine Tarihî Romanları:

söz etmek gerekir. Bazı eserleri, Türkiye dışında Rumeli Türkleri üzerine yazılmış romanlar olarak görmek gerekir. Ömer Seyfettin bu hususta daha çok hikâyeleriyle tanınmıştır. Bu konuda kısaca şu yazarları ve eserlerini sıralamak mümkündür: Turhan Tan'ın (1886-1939) *Akıncılar* (2004), *Son Akın* (2004), *Türkler Viyana Kapılarında* (2016), *Viyana Dönüşü* (1937), *Akından Akına* (1935); Mehmet Behçet Perim'in (1896-1965) *Balkan Çiçekleri* (1938), *Göçmen Ahmet* (1939); Kemal Şevket Batıbey'in (1906-1976) *Ve Bulgarlar Geldi* (2000), *Üzeyir Ağa* (1974); Ziya Yamaç'ın (1914-1986) *Mehmet-Balkan Muhaciri* (1979); Oğuz Özdeş'in (1920-1979) *Karapençe* (1965), *Karapençe Estergon'da* (1966), *Karapençe'nin İntikamı* (1966), *Karapençe Voyvoda'ya Karşı* (1967), *Tuna Nehri Akmam Diyor* (1967); Necati Cumalı'nın (1921-2001) *Makedonya 1900* (1976), *Viran Dağlar* (1994); Faik Baysal'ın (1922-2002) *Drina'da Son Gün* (1972); Muzaffer Kaleoğlu'nun (1922-2015) *Rumeli Rüzgârları*; Cemalettin Aykın'ın (1928-) *Zor Zamanlar* (2001); Yılmaz Gürbüz'ün (1937-) *Balkan Acısı* (2014), *Ah Rumeli* (2015), *Mustafa Kemal'in Romanı I* (2014), *Mustafa Kemal'in Romanı 2-Çakır Mustafa* (2016), *Mustafa Kemal'in Romanı 3-Selanik'ten İzmir'e* (2016); Emine Işinsu Öksüz'ün (1938-) *Azap Toprakları* (1970), *Çiçekler Büyür* (1978); İslam Beytullah Erdi'nin (1940-2014) *Sınırların Ötesinde Türk Kalmak* (2009), *Biserti'yi Hiç Gördünüz mü?*; Ayşe Kulin'in (1941-) *Sevdalinka* (1999); Kemal Anadol'un (1941-) *Karşı Yaka Memleket* (1998), *Büyük Ayrılık* (2003); Sevinç Çokum'un (1943-) *Bizim Diyar* (1978), *Yeniden Doğmak-Belene* (1987); Mehmet Türker'in (1950-) *Bozgun Zamanı I* (2006), *Bozgundan Sonra II* (2008), *Vatan Yasak Özgürlük Uzak III* (2010); Ömer Osman Erendoruk'un (1934-) *Toprağa Kan Düştü* (2005), *Buruk Acı* (2006); Akın Üner'in (1971) *Selanik Masalı* (2014), *Sarı Saltık Aşkabad Yolcusu* (2016), *Çalı Harmanı* (2013), *Mümin Bulut* (2013); Osman Gazi Kandemir'in (1961) *Yüzyıllık Hikâye* (2016); Adnan Şenel'in (1961) *Selanik İçinde Sala Okundu* (2017); Mehmet Necati Demircan'ın (1964-) *Rumeli'de Hazan Mevsimi* (2016); Sinan Akyüz'ün (1972-) *İncir Kuşları* (2012); Ramis Çınar'ın (1983) *Savaş ve Ayrılık* (2012), *Elveda Rumeli* (2014) eserleri gibi.

Bahaeddin Özkişi'nin Hayatı, Romancılığı, Tarihi Romanları: Köse Kadı ve Uçtaki Adam¹

Bahaeddin Özkişi 1928-1975 arasında yaşadı. Fatih Medresesi dersiamlarından olan babası Ömer Lütfi Efendi, aralarında âlimlerin ve mutasavvıfların da bulunduğu kültürlü bir ailedendi. Özkişi, 1942'de İstanbul Sultanahmet Sanat Enstitüsü'nü bitirdi. Yüksek tahsil yapmadı. Bazı resmî işlerde çalıştıktan sonra, 1956-1975 arasında İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi'nde Kaynak Atölye Şefi olarak çalıştı. Almanya'da Kaynak Öğretmen Okulu'nu bitirdi. Batı dünyasını içinden tanıdı. Şahsında adeta bir Doğu-Batı sentezini yansıttı. Tasavvuf havasının hâkim olduğu evlerinde menkıbeler, sohbetler ve ilahîler arasında büyüyen yazarda, sanat hevesi erken yaşlarda ortaya çıktı. Genç yaşta hikâyeler yazmaya başladı. Çok iyi gözlemediği çevresindeki olaylar hikâyelerine yansımıştır. Değişik kültür ve sanat çalışmaları içinde bulundu. İstanbul'un beton yığını haline gelmesinden ıstırap duydu; tarihî ve tabii dokusuyla şehri korumak gerektiğini gördü. Mesela, bu konuda sayısız ev maketi yapmıştır. Tanpınar, evindeki bir sohbette tanıdığı ve yazdıklarını dinlediği

¹ Bahaeddin Özkişi üzerine ilk ciddi çalışmayı Ersin Özarslan yapmıştır. Yakın yıllarda yazar ve eserleri üzerine üniversitelerde yüksek lisans çalışmaları yapılmış, yazarlık ve hikâyecilik-romancılık üzerine yazılmış kitaplarda ondan ve eserlerinden söz edilmiş, gazete ve dergilerde hakkında yazılar yazılmıştır. Bunların önemli olanlarını verelim: Ersin Özarslan, Bahaeddin Özkişi'nin Hayatı, Şahsiyeti ve Eserlerinin Tahlili Üzerine Bir Araştırma, (Basılmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1984; Aydın Adnan Gümüş, Bahaeddin Özkişi'nin Eserlerinin İncelenmesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2006; Umay Selcen Yılmaz, Bahaeddin Özkişi'nin Romanlarının Tematik Yapı Bakımından İncelenmesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Dalı, Elazığ 2006; Nazire Erbay, Bahaeddin Özkişi'nin Hayatı, Sanatı ve Eserleri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum 2007; Süleyman Güvendiren, Bahaeddin Özkişi'nin Hikâyeleri Üzerinde Bir Araştırma, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Manisa 2009; *Anılarda Bahaeddin Özkişi'yi Anmak*, (Ötüken Yayınları), İstanbul; *Türk Romanı Özel Sayısı*, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, S. 65/66/67, Mayıs/Haziran/ Temmuz 2002; Hülya Argunşah, "Tarihi Romanın Yükselişi, Türk Romanı Özel Sayısı, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, S. 65/66/67, Mayıs/Haziran/ Temmuz 2002, s. 440-449; İbrahim Şirin, "Kollektif Kimlik İnşa Aracı Olarak Tarihi Roman", Türk Yurdu, S. 153-154, Mayıs-Haziran 2000, s. 174-175; Burcu Özgüven, *Osmanlı Maceristanı'nda Kentler, Kaleler*, Ege Yayınları, İstanbul 2001; Mehmet Nuri Yardım, "Bir Tartışmayla Gündeme Gelen Yazar: Baheddin Özkişi", Türk Edebiyatı, S. 373, Kasım 2004, s. 8; Mehmet Nuri Yardım, *Kayıp İstasyon*, Şule Yayınları, İstanbul 2005; Mehmet Nuri Yardım, "Osmanlı'nın Uçbeyi: Bahaeddin Özkişi", Türkiye, 10.11.1997; Mehmet Nuri Yardım, *Romancılar Konuşuyor*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2000; Cem Sökmen, "Özkişi'yi Tanımayan Kişiler", Ufuk Ötesi (Aylık Gazete), S. 27, 09.09.2004; Arslan Tekin, "Bahaeddin Özkişi'yi Tanımak", Yeniçağ, 29.10.2004; İbrahim Zahid Alkan, "Köse Kadı ve Uçtaki Adam", Rumeli Kültürü (Üç Aylık Bilimsel ve Kültürel Dergi), S. 11/12, İstanbul 2005.

F. Gezgin. Bahaeddin Özkişi ve Balkanlar, Rumeli Üzerine Tarihî Romanları:

Özkişi'ye, “*Devam et evladım. Sen on tane Sait Faik edersin*” demiştir [1, s. 6]. 1959'da basılan *Bir Çınar Vardı* adlı hikâye kitabı, ilavelerle daha sonra 1975'te *Göç Zamanı* adıyla yayınlandı. Eser, Türkiye Millî Kültür Vakfı'nın 1975 Yılı Başarı Ödülü'ne layık görüldü. Önceleri hikâyeciliğiyle tanındı. Hikâyecilik ve romancılıkta olay hikâyeciliğini benimsediği anlaşılıyor. Daha sonra *Sokakta*, *Köse Kadı*, *Uçtaki Adam* romanları çıktı. *Sokakta*, 1975'te Peyami Safa Roman Yarışması Başarı Ödülü'nü aldı. Ahîlik üzerine yazmaya başladığı romanını ise tamamlayamamıştır. Eşinin gayretiyle, eksik olan romanı ve hayatıyla ilgili bilgilerin yer aldığı *Anılarda Bahaeddin Özkişi'yi Anmak* kitabı da, tarih ve yayınevi adı verilmeden-Ötüken Yayınevi olduğu anlaşılmıştır- çıkarılmıştır. Biz, çalışmamızda 1974'te çıkan *Köse Kadı*'nın Ötüken Yayınevi'nin 2015 16. baskısından; 1975'te çıkan *Uçtaki Adam*'ın Ötüken Yayınevi'nin 2014 9. baskısından yararlandık.

Yazarın eserlerine tarih ve kültür hâkimdir. Ferdî hayatlar ve insan davranışları üzerine yazdığı hikâyelerle başlayan yazarlık hayatı, zamanla Türk tarih ve kültürüne yönelen tarihî romanlarla gelişme gösterir. Bu konuda bir değerlendirmede, “...yazarın hayatının ilerleyen dönemlerinde tarihi romanlaştırma konusunda özel gayret gösterdiği, kültür kavramı ile bağlantılı olarak dikkat çeken bir diğer husustur. Bahaeddin Özkişi'nin tarihe olan ilgisi salt tarihi anlatmayı ya da tarihî-macera romana örnek verme maksatlı değildir. Yazarın tarihî roman kurgusunu, bir taraftan Türk'e ait kültür ve medeniyeti verirken bir taraftan da daha çok 'bilinmeyenler, gizli kalmış kahramanlar' üzerine odakladığı tespit edilebilir” denilmiştir [1, s. 8]. Yine aynı değerlendirmenin devamında yazarın hangi değerler üzerine romanlarını yazdığı da, “Adı geçen değerler, tarihî romanlarda kültürel unsurlara köklü bir şekilde sahip çıkılması ve onların korunması adına verilen mücadelelerin roman kurgusu içinde anlatımıdır. Yazar kısacası her üç romanında da devlet, din, millet, vatan gibi kültürel değerlere gösterilmesi gereken saygıyı ve onlara sahip çıkılmasının gerekliliğini belirgin bir şekilde vurgular” şeklinde verilmiştir [1, s. 13].

Özkişi, kozasını sessizce ören yazarlardandır. Onun için “*Edebiyatımızda farklı bir ses*” denilebilir. Hikâyelerinde ayrıntı öne çıkar. *Köse Kadı* ve devamı olan *Uçtaki Adam*'da Osmanlı'nın Rumeli'deki fütuhatinin sosyo-kültürel alt yapısını çok iyi anlatmıştır. Yazar üzerine mezuniyet tezi veren Ersin Özarlan, Samiha Ayverdi'nin teşvikiyle Osmanlı tarihine yönelerek bu eserleri yazan Özkişi hakkında, “*Tarihe bakış, eserde işleyiş, değerlendiriş bakımlarından kendisinden önce tarihî roman yazarlardan daha başarılıdır. Özkişi, derin bir kültür, ince bir sezgi,*

zengin bir hayat tecrübesi, kılı kırk yaran bir dikkat, coşkun bir samimiyet, yerli bir zihniyet ve sarsılmaz bir imanla her iki âlemden ilgi çekici kesitler verirken orijinal taraflar yakalayan ‘millî’ ve ‘evrensel’in ufuklarını kucaklayan bir Türk yazarıdır” diyor [2].

Köse Kadı’da sürükleyici, akıcı bir üslup; temiz, sağlam bir Türkçe vardır. İki eserde de, 16. yüzyıl sonlarında, Macaristan coğrafyasında, Osmanlı-Türk ihtişamı ve gücü, Uçlar’da ve köylerde cereyan eden heyecan, tehlike ve kahramanlık dolu maceralar anlatılır. Devlet-i Ebed-müddet’in var olduğu ve devam ettirildiği ibret ve hayranlık duygularıyla gözler önüne serilmiştir. Serhat boylarındaki Türk beyleri ve kumandanlarının kale savunmaları, muharebeler, Macar köylülerinin Osmanlı’ya tabi olma arzuları, arada cereyan eden bin bir çeşit entrikalar, casusluklar, cinayetler, hileler; belli günlerde yapılan panayır, düğün ve eğlencelerde Türkler ve Macarların kaynaşması çok ustaca, sürükleyici bir şekilde işlenmiştir.

Yazar, Türk tarafını daha adaletli, hukuka bağlı ve insanî gösteriyor. Bu, bazı eserlerin fidye temini için serbest bırakılmasında mübalağalı verilse de doğrudur. *Köse Kadı*’da olduğu gibi *Uçtaki Adam*’da da, diğer büyük devletlerle kıyaslandığında, adalet ve merhametli siyasetiyle Türkleri üstün gören yazar, bazen de bu husustaki duyarlılığımızın aleyhimize netice verdiği kanaatindedir: “Ah merhamet, ah İslam ülkelerine sinmiş şuursuz merhamet” [1, s. 61].

Özkişi, Osmanlı döneminde ana tarihî olaylar içinde benzerleri her zaman görülmüş olan ilginç olayları romanlaştırmış sayılabilir [2, s. 11]. Tarihî roman yazarı, tarihî gerçekliği alıp onu roman kurgusu içinde farklı yorumla işleyerek ve içine muhayyilesinden de bir şeyler katarak inandırıcı bir hale getirir. Yoksa tarihî sayfaları roman şeklinde aktarmak, tarihî roman olarak görülmemelidir [4, s. 441]. Hatta yazar, muhayyilesi sayesinde, tarihte olmayanı bile belki daha canlı halde okura sunabilir. Yazar, tarihi öğrenir, belgeleri araştırır, onları ayıklamaya tabi tutar; yorumlama ve kurgulama tekniğiyle eserini yazar. Tarihî roman, biraz da tarihin gerçekliğini kabullenemeyiş sayılabilir. Burada yorum öne çıkmaktadır. Bu, sanatın gücüyle ilgilidir. Neye tarihî roman demek gerekir? Zira her roman bir müddet sonra tarihî özellikler taşımaya başlar. Tarihî romanda, bir mesafenin açılmış olması temel alınmalıdır. “Tarihî roman” yerine “devir romanı” terimi de kullanılabilir. Bu hususta Hülya Argunşah, haklı olarak “Tarihî roman, başlangıç ve sonucu geçmiş zaman içerisinde gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin ve bu devirlerde yaşamış olan insanların

F. Gezgin. Bahaeddin Özkışı ve Balkanlar, Rumeli Üzerine Tarihî Romanları:

hikâyelerinin edebî ölçüler içerisinde yeniden inşa edilmesidir.” şeklinde isabetli bir değerlendirmede bulunmuştur [4, s. 444].

İki romanda da sürekli bir gerilim vardır. İkinci Selim’in şehzadeliğinde başlayan olaylar, üç sultan zamanında geçmiş gösteriliyor. Kahramanların hikâyeleri ve hatta önemsiz sayılabilecek olaylar bölük pörçük verilse de, sonunda ana vakaya ustaca bağlanır; okur, dağınık gibi görünen maceraların bir ana vakaya bağlandığını anlar. Özkışı, olayları okuru gerilim ve merak sevk edecek şekilde kurgulamıştır [5, s. 25]. Osmanlı’yı ayakta sağlam tutan yapının anlatıldığı iki romanda, Türk’ün yiğitliği, pervasızlığı, dinine sınıksız bağlılığı ve millî şuuru ustalıkla işleniyor; insanların fani ama devletlerin kalıcı olduğu veriliyor. *Uçtaki Adam*, *Köse Kadı*’nın devamıdır.

İki romanda da zaman ayrıntılı verilmemiştir. Yazar için önemli olan, olay örgüsünün sağlam verilmesidir. Düz bir zaman akışının yanında, yer yer geriye dönüşlerle olayların anlatıldığı görülüyor. *Köse Kadı*’da olaylar 1577-Üçüncü Murat’ın öldüğü 1595 yılları arasında geçmektedir. *Uçtaki Adam* ise, 1595 yılı ve onu takip eden kısa süredeki olayları vermektedir.

Olayların aksine mekân iki romanda da ayrıntılı verilmemiştir [1, s. 14]. Bu, tarihî roman yazan her yazar için sıkıntılı bir durumdur. Zira tarihî romanlarda mekân, giyecek ve kullanılan eşya, devir üzerine yapılan derin araştırmalar sonucu gerçeğe yakın bir şekilde verilebilir. Macaristan’daki bazı önemli şehirlerin dışında, mekân adları söz konusu olmadığı gibi, mekân içi ayrıntı da fazla verilmez. Yine de romanlarda Yanıkkale, İstolni-Belgrad, İstanbul, Çanakkale, Amasya, Edirne, Viyana, Komaran gibi mekân isimlerini görüyoruz.

Romanlarda ferdî, cismanî aşklar, İslamiyet, tasavvuf, vatan, millet, devlet muhtevalı kutsal aşka dönüşür. Yazar, beşerî aşkın ilâhî ve diğer kutsallıklar aşkına basamak olduğunu işler. Kahraman, hayatını artık kutsal aşka adar [1, s. 21; 5, s.15].

Köse Kadı 1974, devamı olan *Uçtaki Adam* 1975’te yayınlandı. Özkışı, *Köse Kadı* romanını önce Martali Matyas adıyla yayınlamayı düşünmüştür [3, s. 24].

Yazar, Osmanlı’nın başarısını sadece kuvvetli istihbarat teşkilatı ve savaş gücünde değil, aynı zamanda devlet sisteminin adalet ve hukuka bağlılığında görmüştür [6].

İki romanda olaylar, aslında dört sultan zamanında (Kanunî Sultan Süleyman, İkinci Selim, Üçüncü Murat, Üçüncü Mehmet) geçmektedir.

Ötüken Yayınevi'nce *Köse Kadı* kitabı arka sayfasına konulan şu ifadeler, romanı bize derli toplu olarak tanıtmaktadır:

“Bu roman, kendilerini, varlığının her zerresi ile Devlet-i Ebed-müddet'e adanmış Osmanlılar'ın serhadlerdeki hikâyesini anlatır. Şahısların hemen hepsi birer adsız kahramandır. İmparatorluğa sadakat ve nefsinin pervasızca feda edişlerdeki şaşkıncu büyüklükler, mübalağa gibi görünebilir. Fakat, Avrupa'daki Türk ihtişam ve gücünü başka türlü izah etmek de mümkün değildir. Osmanlı, 'Büyük Dava'sını ancak böylesine sarsılmaz bir iman, zekâ ve hareket seli içinde hâkim kılabilirdi.

Romanın kuruluşu, olayların sıralanışı ustaca ve çarpıcıdır.”

Yine iki roman için yapılan farklı bir tespitte de şunlar belirtiliyor [7]:

“Köse Kadı ve Uçtaki Adam, birbirini takip eder tarzda yazılmış; esas karakterlerinin bir ikisi eksilse de yardımcı ve gölge karakterlerinin önemli bir kısmı iki romanda da var olmuştur. Özkişi, gidiş heyecanı ile dönüş acısını birbirine ekleyerek Macar serhadlerindeki sergüzeştimizi hikâyeleştirmiş. Serhad boylarının atmosferini oluştururken gerçeklere riayet etmeye gayret etmiş, ayrıntıları işlerken hayal gücünün okuyana zevk veren kıvrımlarında dolaşmış. Romanlar böyle bir amaçla olmasa dahi okuyucuya bir bilinmeyen tarih muhayyilesi kazandırıyor ve fetih mücadelelerinin zannedildiği kadar iptidâî bir hüviyetinin olmadığını; hadiselerin zannedildiğinden daha çetrefil bir mahiyet arz ettiğini düşündürüyor.

Harap kulübelerde yaşayan casus dilenciler vardır; kâşânelerde gününü gün eden korkak yöneticiler de. Cihanşümül bir imparatorluğun daracık bir havalide can bulmaya başladığı vakitlerde, tarih yalnızca kılıçların gölgesinde serinleyen bir tembel de değildir. Akıl oyunlarının ve bin türlü cambazlığın da bu oluştta bir rolü vardır.”

Romanlarda Osmanlı-Avusturya (ve Macaristan) mücadelesi içinde ön planda duran Macarlarla münasebetimiz işlenmiş ve aynı ırktan gelen iki kavmin kardeşliği de verilmeye çalışılmıştır. Bunu engelleyen tek sebep ise, karşı tarafın Hıristiyanlık taassubudur. Halbuki Macar halk kesimi Türk adaletinden memnundu. Hatta baskılara rağmen Müslüman olan köylüler vardı ve bu çoğalıyordu ama Hıristiyan taassubu taşıyan Macar beyleri (ban), bu köylerde onları Müslümanlıktan vazgeçirmek için katliam bile yapıyorlardı Yanıkkale Başpiskoposu ve Kapitanı Griyoriçzi Vinçze de bu katliam emirlerini bizzat vermiş ve uygulatmıştır. O devirde bazı piskopos ve Avusturya-Macar idarecilerinin genelev gelirlerinden bile pay aldıkları iddiası üzerinde de durmak gerekir. Avusturya-Macaristan yöneticilerinin

F. Gezgin. Bahaeddin Özkişi ve Balkanlar, Rumeli Üzerine Tarihî Romanları:

vergilerinden bunalan Macar köylüler, Türk yönetimini istiyordu. Savaş dışında iki halk, eğlenceye kadar birbirini tanımaya çalışıyor ve bunu panayırarda ve düğünlerde gösteriyordu. *Uçtaki Adam*'da Macar kumandanı Bebek Györgi, esir olarak İstanbul'a götürülürken, "*Aslında delice kin tuttuğu Türk'le Macaristan menfaatlerini göz önüne alıp çarpışmaması gerekirdi. Çünkü çarpışmasına lüzum yoktu. Türk beyleri Macaristan istiklalini Macarlardan çok daha fazla istemektedir.*" şeklinde düşünüyordu [9, s. 138]. (*Köse Kadı*, s. 138) Yine İstolni-Belgrad'da Ali Bey'le Şeyh Necmettin Efendi'nin kızı Şeyma'nın düğününde Türk-Macar dostluğu sergilenir; Macar güfteleriyle Macarlaşmış "*Şahinciğim Allah'a İsmarladık*" ve "*Kale Önünde Yavrum, Kale Önünde*" gibi türküler söylenir.¹

Tarihimizin derinliklerinden gelen Kızıl Elma ülküsü, Osmanlılar zamanında da devam ettirilmiştir. Bu ülkü, aynı ad yanında Osmanlılar zamanında, "Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi" veya İslamî muhtevasıyla "Devlet-i Ebed-müddet" ve "İ'la-yı Kelimatullah" adlarını almıştı. Yazara göre, Türk'ü bu davasından ancak yöneticilerin mevki ihtirasları; para, kadın ve içki uzaklaştırabilirdi. *Köse Kadı* ve *Uçtaki Adam*, Türklüğü belli olmasın diye kesilen kellesini bile düşman tarafından kaçırılan Türk istihbaratçılarının macerasını yansıtır.

Budin Kumandanı Ali Paşa, askerlerine, esir düşen Macar beyleri ve subaylarına kötü davranmalarını emrediyor. Bu, Türk'ün mertliği ve asaletidir.

Yazarın Yahudiler ve bilhassa Dönmeler ve Siyonistler konusunda hassas olduğu, *Uçtaki Adam*'da yarattığı Baykuş ve İzak tiplerinden ve onların faaliyetlerinden anlaşılıyor. İzak'ın, Komaran'da yetiştirdiği veba taşıyan fareleri, Tuna yoluyla Edirne ve İstanbul'da salıverip Türkler'i salgın hastalıkla mahvetme emeli, bir aksilik sonucu gerçekleşmez ama Komaran'daki salgında kendisi gibi yüzlerce insan ve Türk istihbaratının iki önemli ismi Martali Matyas ve Murat (Marat) Bey de ölür. Baykuş ise, tefecilik yapmaktadır ve Viyana Harp Şurası'nın Osmanlı'yı mahvetme planı olan Yahudi Projesi'ne vakıftır. Biriktirdiği serveti, bu bilgi karşılığında Kudüs'e nakletmeye çalışır. Fakat Çanakkale'de havrada mücevherler başka bir arabayla bilinmeyen bir yere gönderilir. Amasya'ya vardıklarında Baykuş'un, korumalığını yapan kumandana söylediği şu sözler, yazarın muhayyilesinden çıksa da, Yahudilerin inandıklarını, sinsi

¹ Bu türküler, yazarın roman kurgusu içinde düşünülebilir. Bu adlarda türküler olmadığı anlaşılıyor.

faaliyetlerini, devletlerin tepe yönetimlerine nüfuz ettikleri istihbarat teşkilatlarıyla neler yaptıklarını yansıtır:

“Beni gerektiği kadar rahat ettiremedinizse de yine pek şikâyetçi değilim. Gerçi bu sizin görevinizdi, bu hizmeti yapmaya mecburdunuz. Sade siz değil, bütün insanlar benim milletime karşı hizmet etmeyi bir şeref saymalılar. Biz emrederiz, sizler hizmet edersiniz, biz büyüğüz, sizler küçüksünüz. Biz Allah tarafından seçilmiş, siz bizim emrimizde görevlendirilmişsiniz. İlk insanın olumundan bu yana bu böyle olageldi ve sonuna kadar da böyle olmakta devam edecektir” [10, s. 221].

Adnan Şenel bir değerlendirmesinde, *Köse Kadı* ve *Uçtaki Adam* romanları ve *Köse Kadı* tipi hakkında şunu yazmıştır:

“Roman, başkahramanı olan yaşlı Köse Kadı'nın organizasyonu ve yönlendirmesi altında yürütülen istihbarat faaliyetlerinin, -sadece o dönemde değil, ondan önceki dönemlerde elde edilen zaferlerde ve başarılarında ne kadar önemli olduğunu, kurgu diliyle de olsa, gözler önüne seriyor. Düşmanın ne zaman, nerde, ne yapacağına ilişkin, önceden elde edilen bilgiler doğrultusunda hareket eden Köse Kadı ve emrindekiler, böylece hem düşmanın oyunlarını ve planlarını boşa çıkarırlar hem de serhat topraklarındaki müessiriyetlerini artırırlar.

‘Haber alma’ ve ‘bilgi toplama’, eğer karşınızda mücadele etmeniz gereken bir düşman var ise, başarının olmazsa olamaz şartlarından biridir. Düşmanınız ya da rakibiniz hakkında, onun hangi amaçlar, emeller içinde olduğu, ne gibi planlar hazırladığı yönünde ne kadar bilgi sahibi olursanız, atacağınız adımları ve alacağınız tedbirleri de o ölçüde bilirsiniz. Böylece, düşmanınızdan bir adım önde olur ve mücadeleyi kazanırsınız. Köse Kadı ve ona sadakatle bağlı adamları, Macaristan’da, işte bu istihbarat vazifesini yerine getirirler; hem de hiçbir fedakârlıktan kaçınmayarak... Ne ölüm, ne işkence, ne başka insanî sıkıntılar onları kutlu davalarından ve vazifelerinden alıkoyar. Mademki o kutlu dava, gidilen, fethedilen her yere Allah’ın adı, Türk’ün bayrağı eşliğinde adalet ve nizam götürmektir; öyleyse bu yolda göz kırpmadan ve tereddüt etmeden ölüme de gidilir, işkence de göze alınır.

Birbirinin devamı ve tamamlayıcısı olan her iki romanda bilhassa vurgulanan ortak nokta, Türklerin ve Macarların esasında aynı soydan geldikleri ve tarih içinde, çeşitli sebeplerle ayrı düştükleridir. Bir taraftan, birbirlerine birçok bakımdan benzeyen bu iki halktan Türk olanının ‘Macar kardeşine’ karşı duyduğu yakınlık ve onu, baş düşmanı olan Avusturya’dan korumaya matuf siyaseti vardır; öte taraftan da Macarların, Osmanlı

idaresi altında olmaktan duydukları memnuniyet ve fakat aynı zamanda 'bağımsız' ve 'hür' bir Macaristan olma ülküsü vardır. Bu ülküye de yine Türklerin kanatları altında ulaşacaklarının şuuruyla hareket eden Macarları, romanda Kont Gall Adam- Annesi Türk'tür- temsil eder.

'Köse Kadı' ve 'Uçtaki Adam' romanları, her ne kadar birer kurgu ürünü olsalar da, gerek karakterlerin davranışları, gerek olayların tarihi gerçekleri yansıması ve gerekse serhatlerdeki izlenen siyasetin özünü vermesi itibariyle, bir nevi başvuru kaynağı özelliği taşıyorlar. Osmanlı niçin altı asır ayakta kaldı ve üç kıtaya hükmetti; gittiği her yerde nizâmı ve barışı tesis etti sorularının cevaplarını, Özkışı'nın bu iki romanında kolayca ve etkileyici şekilde bulabiliyorsunuz" [8].

Yazar, Türkleri çok fazla insanî, idealist gösterirken üslubu zorluyor. Elbette büyük devirlerin büyük, büyüğü davası, felsefesi vardır. Türk casuslarının, düşman içinde onlardan biri olarak görev yaparken kilit görevlerdeki bile kandırması, kurgu bakımından zayıf kalıyor. Her iki taraftan da casuslar, karşı taraftaki gerçek kişiyi öldürüp onun yerine geçmiş olarak gösterilmiştir.

Romanlarda olaylar, anlatıcı-yazar gözüyle verilmiştir. Anlatıcı, olayları adeta önceden bilip de anlatıyor gibi davranıyor. Özetleme tekniği söz konusudur. Bu, tarihî olayları sağlam vermek isteğinden kaynaklanıyor. Yazar, kendi fikirlerini de böylece anlatıcı vasıtasıyla vermektedir [1, s. 41-44]. Romanlarda daha çok hikâye etme söz konusudur. Bilgiler, tarihî özetler bu yolla daha kolay verilmiştir. Diyaloglar da bu sebeple azdır. Geçmişe dönük anlatımlarda masalsı anlatım görülüyor. Mekân tasvirlerinde sanatlı anlatım var [1, s. 243-244]. İki romanı nehir roman olarak görmek mümkündür.

Kahramanlar, ruh halleriyle değil, daha çok fikirleri, ülküleri ile tanıtılırlar. Siyasî kimlik öne çıkıyor. Yazar, karakterden çok tip üzerine yoğunlaşır [1, s. 15-16]. İki romanda da yetenekli Türk tipleri görmekteyiz. Bunlar sonunda ölseler de nöbeti, davayı devralacak yeni kahramanlar ortaya çıkar. Bu, yazara göre Osmanlı'nın büyük ülküsü olduğunun kesin delilidir.

Köse Kadı Romanının Özeti

Her iki romanda olaylar, II. Selim'in şehzadelğinde başlıyor, büyük ihtimalle dört sultan zamanında devam edip gidiyor. Yıl 1577'dir. Romanlarda olaylar, daha çok Türklerin elindeki Macaristan'da Budin'e yakın İstolni-Belgrad-Bugün Fehérvár (Székesfehérvár). Beyaz Şehir anlamına gelir.-, Komaran, Yanıkkale-Györ'de müstahkem mevki-, Anadolu ve İstanbul arasında geçiyor. Rumeli'de düşmanın sonradan kim

olduğunu anladığı, Türk istihbaratının tepesindeki ismi Köse Kadı, Yanıkkale’de esirdir. Her esire kötü davranan Başpiskopos ve Kapitan Griyoroçzi Vinçe ona saygılıdır. Annesinin Kont Salm’ın kız kardeşi, babasının bir Alman şövalyesi olduğunu söylediği ve oğlu olarak gördüğü Kont Adam Gall, kale kumandanı yapılıdır. Gall, aslında Macarlarca İstolni-Belgrad’a ağabeyi Ali Bey’in yanına giderken kaçırılıp esir edilen ve Abdi Paşa’nın kızı olan Zehra’nın oğludur. Vinçe, Zehra’ya zorla sahip olmuş, Gall bu ilişkiden doğmuştur. Bebek doğduktan sonra, Vinçe ona tekrar sahip olmak isteyince, Zehra kendini bahçeye atarak intihar eder. Bunu Gall’a daha sonra, anne ve babası Avusturya’ya ama kendisi Türklere casusluk yapan Çingene Cizinna anlatır. Ali Bey’in yanında kız kardeşi Ayşe de vardır.

Gall, kaleyi kuvvetlendirici hendekler açtırır, askerini disipline sokar. Türklere içten içe saygı duymaktadır. Hür Macaristan için çalışmak düşüncesindedir. Bu sebepten ve Türk asıllı olduğunu da öğrenince, Türk istihbarat elemanı olarak çalışır; zamanla da gençlerden oluşan Martin adlı Macar istihbarat teşkilatını harekete geçirecektir. Arşidük Karoli ise, Macar köylerinin Müslüman olmasını veya Türklere yakınlık göstermesini tehlikeli bularak istihbarat teşkilatını kuvvetlendirir. Vinçe’ye, Köse Kadı’nın sultanın kardeşi –Üçüncü Murat kastediliyor-, hatta istihbarat elemanı olduğu bilgisi aldığı söyler. Cizinna ise, konaktan güvercinler vasıtasıyla İstolni-Belgrad’daki Ali Bey’e bilgiler göndermektedir. Cizinna’ya gelen güvercin, Gall’ın balkonuna konunca, ondaki pusuladaki şifreli yazıyı Köse Kadı okur. Yazıda “*Tasavvurlarınız uygundur. Kız babasını öpecek. Ayın gölgesi duvara vurunca.*” ifadeleri vardır. Gall, bundan Türklerin kaleye saldıracaklarını çıkardığını söyler ama Vinçe, ondan şüphelenir; onun odasından bile çıkmamasını emreder. Aslında pusula Cizinna’ya gelmiştir. Esirlere işkence yapılır. Kont hasta olur. Gerçekten de 8000 askerle korunan Yanıkkale, Ali Bey’in emrindeki 300 kadar Türk askeri ile ve hendeklerin yapımında çalışan Morlakları Türklere lehine ikna eden Cizinna sayesinde baskınla ele geçirilir. İstolni-Belgrad’da Deli Gak olarak bilinen Macar casusu yüzbaşı, durumu fark edememiştir. Vinçe baskın sırasında kaybolmuş, mücevherlerini sakladığı şifreli kapıyla açılan gizli odaya saklanmış ve sürgü mili yerinden çıkan kapıyı açamadığı için orada ölmüştür. Köse Kadı ve Türk esirler kurtarılır. Esir olarak götürülenler arasında Kont Gall da vardır. Esirlere iyi davranılır. Fazla askeri olmayan Türklere, kaleden ayrılırken halkın fakirliğini düşünerek yiyecekleri bile götürmez.

F. Gezgin. Bahaeddin Özkişi ve Balkanlar, Rumeli Üzerine Tarihî Romanları:

Aslında Söğütlü bir Türk olan Martali Matyas, Köse Kadı tarafından özel olarak yetiştirilir ve daha sonra Gall'ın yanına verilir. O, gerçek Matyas'ı öldürüp onun yerine geçen tercüman-kılavuzdur. Devamlı Ali Bey'e Avusturya hakkında bilgiler gönderir. Köse, ona içinde şifreli altın teller ve kehribar çubuklar olan bir kutu verir. Bunun haberleşme için kullanıldığı anlaşılıyor.

Gall, Yanikkale'deyken evde elde ettiği ve içinde ne olduklarını bilmediği yazılar olan bir tomar kâğıdı da İstolni-Belgrad'a götürür. Türkçe olan bu yazıların çoğu, annesinin yazdığı ama bir yere gönderemediği mektuplardı. Gall, annesi hakkında gerçeği öğrenir. Kalede ona teyzesi Ayşe bakar. Ali Bey, yeğenine müşfik davranır. Gall, aslında Hıristiyanların esirlere daha kötü davrandığını anlar. İki kardeş, yeğenlerinin Müslüman olmasını arzulamaktadır.

Ali Bey, plan gereği Matyas'ın kulaklarını kestirir. O, işkence yapılmış gibi gösterilip Arşidük Karoli'ye gönderilir. Matyas, Karoli'ye Köse Kadı ile ilgili bildiklerini anlatır. Deli Gak da Karoli ile gizli görüşür ama Türk casusları bunu tespit eder. Gak, istenirse Köse Kadı'yı öldürebileceğini, bunun deliliğine verileceğini söyler.

Bu arada Viyana'ya doğru giden Osmanlı elçilik heyetindeki Şeyh Necmettin Efendi, İstolni-Belgrad'a yerleşir. Ali Bey, mahrem bilgilerin muhtar Fecer Lorincz'den Avusturyalılara gittiğini fark eder, onu ortadan kaldırmak isterse de Köse Kadı, *"Bu işlerde insan bilinen düşmanı yok ederse yerine bilinmeyi gelir. Oysa, karşı taraf teşkilatını kurmuş ve bu teşkilatın kusursuz işlediğine inanmıştır. Bu düzen bozulmaya çalışılmamalı, hatta onları imha bir yana faaliyetleri görmezden gelinmelidir."* diyerek buna mani olur. Köse, Deli Gak'ın casus olduğuna emindir. Karoli'nin yanında görüldüğüne dair rapor gelmiştir. Gerçek delinin annesini öldürerek onun yerine geçmiştir [9, s. 87-88]. (s. 87-88)

Köse Kadı, Ali Bey'le Şeyh Necmettin'in kızı Şeyma'nın da evlenmesini sağlar. Düğünde Türk-Macar yakınlaşması sergilenir. Orada Türklerin her türlü Hıristiyan mezhebine toleranslı davranması, halk kesimini sevindiriyordu. O sırada Deli Gak'ın kullandığı iki Yahudi tüccarı Türkler yakalar. Kendi yazdıkları mektupları, öldürdükleri tüccarların yanına koyar. General Zeltling bunları bulur. Türk planı tutar.

İstolni-Belgrad'da Deli Gak'ın kulübesi yakınına yerleşen yaşlı bir Macar'ın altı kızı fuhşu yayarlar. Ali Bey'in talimatıyla zabıt Ahmet, bu ailenin kızı Turi'ye âşık olur. Ahmet, işret meclislerine bulaşmış olur. Aslı Debreçinli Macar Lacz'ın oğlu Falfi Tamas olan Ahmet, kendini İvan adlı Rus olarak gösterir. Ali Bey, herkesin yanında Ahmet'i azarlamış olur.

Avusturya-Macaristan birliklerince kaleye baskın yapılacaktır. Ali Bey'e kin duyan Ahmet, Gak taraftarlarına hizmet edecektir. Ama Ahmet, Ali Bey'i yaralamış gibi yaparak gözden kaybolur. Gak cephesi ve muhtar Ali Bey'i sargılar içinde bulur. Bunlar hep oyundur. Ahmet, her şeyi Macaristan için yapmaktadır. Ali Bey, daha önce General Zelting'in yanına casusu Diak'ı yerleştirir. Diak, Eğri Kapıdanı Forgah'ı da sefere razı eder; onları pusuya sürükler. Türk ordusu Perili Değirmen'de Avusturya-Macaristan ordusunu mahveder. İki kumandan ise kurtulur.

Gall, 50.000 altın fidye karşılığı veya Karoli'nin elindeki Yusuf Bey karşılığında serbest bırakıldığını söyleyerek Macar kralına gider ama fidye parası temin edilmez. Aslında fidye meselesini kendisi uydurmuştur. Gall, bundan sonra Türklerle iş birliği yaparak hür Macaristan için çalışacaktır. Gall, tekrar İstolni-Belgrad'a döner. Muhtar Lorincz, Ali Beylere suikast yapıp onu başa getirmek istediğini söyler. Gall, bu durumu dayısı Ali Bey'e söyler ve İstanbul'a gitmek ister. Avusturya İmparatoru ise, ihanet içinde gördüğü Gall'ın Matyas tarafından yakalanıp huzuruna getirilmesini emreder. Matyas bunu Ali Bey'e iletir. Ali Bey, Matyas'tan düşmana tuzak kurmasını ister. Matyas, bilerek Osmanlıların Rusya seferi hazırlığı yaptığı için kalelerde pek asker bırakmadığını yayar. Her Macar beyi Budin'i almak için yarışır. Macar beyleri (ban), Türklere sempati duyan köyleri yakar, talan eder, zulüm yapar. Matyas, Macarların başına Bebek Györgi'yi getirir. Türklere tuzağı Felek'te kurmaları gerektiği bilgisini iletir. Ateşe verilen fundalıklarla bataklık arasına sıkışan Macar ordusu mahvedilir. 400 Macar beyi ve 800 subayı esir edilir. Esir olarak İstanbul'a doğru yola çıkarılan Bebek Györgi, muhasebe yaparak Türklerle savaşmanın milleti aleyhine olduğunu, Türklerin kendisinden daha ziyade Macaristan'ın istiklali için çalıştığını düşünür [9, s. 138]. (s. 138) Martali Matyas, zaferi şifreli kutu ile Ali Bey ve Köse Kadı'ya bildirir. Ali Bey, deşifre olduğu gerekçesiyle Matyas'ı Sögüt'e göndermek istese de, Köse Kadı buna mani olur; onun Macaristan'ın istiklali için çalışmaya devam etmesinin daha uygun olacağına ısrar eder.

İstolni-Belgrad'dan kaçmış olan Ahmet (Tamas), Yanıkkale'ye gider. Agnes'le evlilik hazırlığı yapacaktır. Agnes, İstolni'ye alışveriş ve akrabalarını düğüne çağırarak için gider. Muhtarın yeğeni olduğunu etrafa bilerek yayar. Dönüşte ona ve kafilesine Gak da katılır. Agnes, Gak'ın yüzbaşı olduğunu öğrenir. Gak ise, Arşidük Karoli ile görüşmesinden ümitsiz döner. Evlilik hikâyesi de uydurmadır. Tamas baharat tüccarı Ahmet, eşi Agnes de Ayşe adıyla Avusturya'nın elçilik heyeti içinde

F. Gezgin. Bahaeddin Özkışı ve Balkanlar, Rumeli Üzerine Tarihî Romanları:

İstanbul'a gider. Ahmet, İstanbul'da Hariciye'de Macar Kalemi'nde geçici çalışsa da, daha sonra Bebek Györgi'nin yanına bir esir olarak sokulur.

Matyas, plan gereğince, Tata ele geçirildikten sonra, General Zelting'i Yanıkkale'nin de Türklerce ele geçirileceği konusunda uyarır fakat savaşın kale dışında ovada yapılması yönlendirmesinde bulunur. Türkler kaleyi pusudaki askerleriyle kolayca ele geçirir. Üstelik yeni yönetici Arslan Bey'in Macarlara çok iyi davranması, Türkler lehine gelişmelere yol açar. Vinçze'nin gizli hücreesindeki mücevherlerin, evlenecek 500 kızın çeyizi, fakirlerin ihtiyacı ve topraksız köylülere toprak alımı için harcanmasından hem Türkler ve hem de yerli Macarlar memnundur [9, s. 152-158].

Arşidük Karoli'nin babası, oğluna Macarların aslında Türk olduklarını, Hıristiyanlıktan önce Türkçe konuştuklarını, onları Viyana ve kilisenin mahvettiğini, Türkler Macaristan'dan çekilirse, durumlarının daha kötüye gideceğini, bir işi halletmek için Türk gibi düşünmek gerektiğini anlatır ama Karoli, sadece son nasihatı Türkleri yenmek için kullanmaya kalkmıştır.

Öte yandan kurgu olan esaretten dönen Kahori (Ahmet, İvan, Tamas), kendini göstererek Macar kralının sarayına girmeyi başarır. Her yere nüfuz ederek, kraliçenin doğum günü ve kralın taç giyme töreninde, kendine âşık Panna, Kata ve Fabian'ın odalarına altışar elemanını yerleştirerek eğlence zamanında Türk esirleri kurtarır. Daha önce ele geçirilip sahtesi yapılan ve tekrar yer değiştirilen taç meselesi etrafında dedikodu yayarak Macarların Avusturya Devleti'ne güvenini sarsacaktır. Durum fark edilince, Kahori muhafızlar tarafından yaralanır; o da bir odada kendi adamına başını kestirir, bunu Türk tarafına kaçırımlarını emreder. Osmanlı için kesilen başını kaçirtmış olur. Burada kapalı bir durum da vardır. Acaba kafası kesilen Kahori (Ahmet) midir? [9, s. 182-187]

İstolni-Belgrad'da Ali Bey'in Ahmet adı verilen çocuğu doğar. Karoli, Gak'a gönderdiği mektupta, taç meselesinin Köse Kadı tarafından planlandığını, onu ortadan kaldırırsa Papalık tarafından aziz ilan edileceğini yazar. Gak, Agnes'in ağabeyi Gazdak'ı suikasta 10.000 altına razı eder. Kargaşalıkta Ali Bey de bir başka suikastçı tarafından öldürülecekti. Gak, ayrıntılı planını, kendi casusları sandığı Cizinna ile Arşidük Karoli'ye gönderir. Cizinna durumu Ali Bey'e bildirir. Cuma namazı çıkışında suikast teşebbüsü boşa çıkar. Gak, durumunu kurtarmak için yaralı Gazdak'ı bıçaklayarak öldürür. Ali Bey ise durumun farkındadır.

İstanbul'a sığır tüccarı Rüstem kimliğiyle giden Martali Matyas, Türk sevgisi artan Bebek Györgi'yi Macar kralına karşı kullanır. Kralın onun fidyasını ödememesi karşısında Erdel beyi devreye sokulur. Yani

Györgi'ye Erdel beyi sahip çıkmış durumu doğduğundan, Macar kralı mecburen 30.000 altını ona gönderir. Kalelerin teslimi ise şimdilik kenara konulur. Györgi, gördüğü iyilikler karşısında, daha esaretten kurtulmadan, Macaristan'daki adamlarına, birçok Türk esiri salıverilmesine dair haber göndermiştir. Osmanlı, kendisini 10.000 altınla Erdel beyinin yanına gönderir. Matyas, Adam Gall'la da görüşür, ona Türkler Macaristan'da buldukları sürece, Macarların şahsiyetini koruyacağını kabul ettirir; onun dönüşte şimdilik Karoli yanında yer almasının uygun olduğunu belirtir.

Yeni barış dönemine rağmen, Macar beylerinden Miklas ve Yanadi Ferencz, 6000 askerle Budin paşasının yolkısını çalmak için baskın düzenler ama bozguna uğrar ve kendileri de esir düşerler.

Köse Kadı, Ali Bey'e Bebek Györgi devrinin geçtiğini, onun yerine Kont Adam Gall'ı hazırlamak ve istihbarat elemanlarını da onun hizmetine vermek gerektiğini anlatır. Gall zaten Karoli'ye yakın olacaktır. Türk casusu Tokaylı, Karoli'nin yanına uşak olarak yerleştirilir. İstanbul'dan Matyas da oraya döner ve Karoli'ye onların adamı olarak Adam Gall için yaptıklarını anlatır. İkisi, Karoli ile Gall arasında ihtilaf doğarsa, Karoli'yi öldüreceklerdir. Gall, kilisenin Macarların kendilerine gelmelerini engellediğini, Karoli'nin de buna alet olduğunu düşünür. Gall, Türkler ve Müslümanlık için güzel şeyler söyledikçe tehdit edilir, İstanbul'a dönmesi istenir.

Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın öldürülmesinde rolü olan, Viyana'dan gönderilen ekipte çalışan Yahudi bir tüccar, Budin'de ayartılıp kazanılan Yeniçerilerden şifreli bilgiler olan aynayı alıp götürürken, onu Türk casusu Molnar Yanoş takip eder, yakalayıp konuşturur fakat nereden geldiği belli olmayan bir okla adam öldürülür. Emirler Viyana'dan gelmektedir. Yanoş, rahip kılığıyla ve hatta Teti İstvan adıyla Yahudi tüccarın Viyana'daki odasını inceler. Bazı mahrem bilgiler öğrenir. Kaldığı yerdeki Klaus'tan, yeğeni diye tarif ettiği ve tüccarı öldüren adamı araştırmasını ister. Bu aracının Hristo olduğu anlaşılır. Yalnız Avusturya, papaz kılığında dolaşan bir Türk casusunu bulana ödül vereceğini duyurur. Klaus, ondan şüphelense de Molnar, onu büyük paralar karşılığında bir işi araştırması için Venedik'e gönderir. Molnar, Osmanlı istihbaratının Viyana teşkilatını kurmak için çalışmaktadır. Sonra Peşte'deki işlerini halletmek üzere oradan ayrılır. Yine o sırada Viyana surlarının güney tarafında İstvan'ın ikizi sayılabilecek, bir ayağı dizden kesik, yaşlı biri Topal Bruno'nun Yeri olarak tanınacak bir meyhane açar. Burası istihbarat için kullanılacak, Molnar'ın teşkilatı Gall'a çalışacaktır.

Anlaşamadığı Arşidük Karoli ölünce Gall, milliyetçi Macar gençlerinden oluşturduğu Martin adlı teşkilatı kurar. Osmanlı istihbaratı da

F. Gezgin. Bahaeddin Özkişi ve Balkanlar, Rumeli Üzerine Tarihî Romanları:

Gall için çalışmaktadır. Teşkilat merkezi Komaran'dadır. O sırada Macaristan'da “*Macar, Macar'dan fazla Türk'ü seviyor*” sözü hakimdi. Karoli ise hep “*Altın, içki, kadın. İşte, bu zehirli bıçağın saplanması düşünülen yer, Türk'ü yerle bir edecek nokta burası, yani İslam ruhundan uzaklaştırılması idi.*” diyerek Gall'ı kışkırtmaya çalışmıştı. Gall ise, Türk'e sırt çevirdiğinde Avusturya ve kilise ile savaşmayı göze alması gerektiğini iyi biliyordu.

Avusturya istihbaratından on bir adam, Gall'ı ortadan kaldırma hesabı yapıyorlar ama onlara emir veren kendini göstermiyordu. Bunu öğrenmek isteyen öldürülüyordu. Bu görünmez adam, büyük ihtimalle Türk casusudur. Hatta onun topal, yaşlı bir adam olduğu rivayet edilmiştir. Bu kişi, suikastçılar toplantı yaparken evde yangın çıkartır, kimsenin evden çıkmaması için de tertibat alır. İçeridekilerin hepsi yanarak ölür.

İstolni-Belgrad'da ise, Müslümanlarla uyumlu yaşayan Rahip Milka, gördüğü rüyayı Necmettin Efendi ve Köse Kadı'ya yorumlatır: “*Güya Kudüs'tedir. Şehir süslenmiştir. Hayranlıkla etrafına bakarken, bir alay ortaya çıkar. Başlarında iri yarı bir adam vardır. Elinde koca atlas bir sancak bulunuyor. Gökteki simsiyah bir kuş aniden saldırır, bayrak üzerindeki hilallerden birini kapar, Rahip bir de bakar ki, İstolni-Belgrad'dadır. Sancağın üzerindeki ikinci hilal de yerinden kurtulmuş, düşmek üzeredir. Bu arada Milka uyanır.*” Onlar konuşurken eve heyecan içinde gelen Ali Bey, sultanın öldüğünü söyleyince, şaşkına dönen Köse Kadı, “*Vah Sultanım! Vah biraderim!*” diye inler [9, s. 250]. Biz bu sırrın esasını ayrıntılı olarak *Uçtaki Adam*'da okuruz. Köse Kadı, İkinci Selim'in Manisa'da şehzade iken, İstanbul'un bilgisi dışında, Kütahyalı bir Türkmen kızıyla evliliğinden doğan çocuktur yani Sultan Üçüncü Murat'ın baba bir kardeşidir.

Köse Kadı da Milka'nın rüyasına benzer bir rüya gördüğünü anlatır. Fark, ikinci hilalin İstolni-Belgrad'da değil, Kâbe-i Muazzama'da düşmesi idi. Ne yapacağını soran Ali Bey'e Köse Kadı, yolun sonuna geldiğini, hacca gideceğini söyler. Ali Bey, Köse Kadı'sız bir İstolni-Belgrad düşünemediğini belirtse de Köse Kadı, Uçlar'da hizmetin yeni fedakâr insanlarla devam edeceğini, hizmetin aksamayacağını söyler. Ertesi sabah, Köse Kadı ortadan kaybolur. Azatlı bir köleden durumu öğrenmeye çalışırken, farkında olmadan düzgün bir Macarca'yla konuşan Gak'ı Ali Bey tokatlayarak yere yıkar. Sonucun ne olduğu belli olmaz ama Gak'ın öldüğü bellidir.

Uçtaki Adam Romanının Özeti

Rahip Milka, kilise taassubuna rağmen, İstolni-Belgrad'da Müslümanlarla uyum içindedir. Türkler de onu kendilerinden başka biri olarak görmüyordu. Ali Bey, Köse Kadı'yı çok özler. Fakat yaşayıp yaşamadığından haberdar olunmayan Köse Kadı'nın İstanbul'da özel olarak yetiştirdiği Murat Bey oraya gelir. Anlattığına göre, ailesi zulme, haksızlığa uğrayınca, eşkiya olmuş ve "Paşaoğlu" lakabıyla tanınmıştır. Murat, Macar bölgesinde Marat adıyla istihbarat yapacak, Gall'a yardımcı olacaktır. Tam o sırada Nadasdy Ferencz, 10.000 askerle İstolni-Belgrad'ı kuşatır, etrafı ateşe verir. Ali Bey, Murat'ın akıllıca planıyla, huruç hareketinde yenilmiş gibi yapıp düşmanın yarı kuvvetini kaleye çeker, bölme kısıkaçlarda kalan düşmanı mahveder. Ferencz de kuşatmayı bırakır, kaçır gider. Kaledekiler ve Ali Bey, Murat'a hayran kalır. Murat, Ali Bey'e ailesinin başından geçenleri ve düşmanlarından eşkiya başı olarak nasıl intikam aldığını; düştüğü zindandan onu Köse Kadı'nın ne şekilde kurtardığını; bu göreve onu Köse Kadı'nın nasıl hazırladığını, bir iki adamının da buraya ne şekilde geldiğini anlatır.

Danışıklı döğüş gereği, zamanla Ali Bey ile Murat arasında çekişme olduğu etrafa gösterilir. Murat, Marat kimliğiyle Komaran'a Gall'a yardıma gider. Bir müddet sonra da Ali Bey'in on beş yaşını geçen oğlu Ahmet da oradan ayrılır, Komaran'a Murat'ın yanına gider.

İstanbul'da daha önce 12.000 olan Yeniçeri sayısı, İkinci Selim'den itibaren yükselir, 145.000'e varır. Yeniçerilerin iktidar mücadelesinde ağırlığı artar. İstanbul'da rüşvet alıp yürür. Yahudi dönmeleri saraya nüfuz etmeye başlar. Yahudi Ester Kira, İstanbul Gümrük Mültezimi olur, Saray hanımlarını mücevher satın almaya alıştıır, onları aşırı borca sokar. Murat ise, uzakta olsa da etkili yerlere güvendiği gençleri yerleştirir.

Ali Bey'in yerine Hüsrev Paşa getirilir. Posta Tatarları Ali Bey'e bir bohça getirir. Mekke'de ölen bir ihtiyarın vasiyeti üzerine, bu bohça Ali Bey'e verilir. İçinden Köse Kadı'nın eşyası ve bazı yazılar çıkar. Yazılarda Köse Kadı'nın hayatı, gizli şehzade olduğu ve mecburiyet sonucu Balkanlara geldiği, istihbarat teşkilatının başında, esas kimliğini saklayarak yıllarca devleti için çalıştığı anlatılıyordu.

Yazar, bilinenin aksine, Sokullu Mehmet Paşa'nın Don-Volga kanalı, Karadeniz-Sapanca Gölü su kanalı, Süveyş kanalı- belki de Karadeniz-Hazar Denizi kanalı- gibi Osmanlı için hayatî önemi olan projeleri yüzünden suikasta uğrayıp öldürüldüğünü belirtiyor. Aslında plan Dönmelerden çıkmıştır. Yahudiler ve Dönmeler, devlet içinde gizli devlet olma yolunda cemiyete bile sahiptir. Bu, sonradan bilinen ismiyle Mason

F. Gezgin. Bahaeddin Özkışı ve Balkanlar, Rumeli Üzerine Tarihî Romanları:

Cemiyeti'dir. Bu durumu bilen Yahudi Efraim'i Murat ve Martali Matyas'ın adamları kaçıtır, durumu öğrenirler.

Avusturyalılar ise, Adam Gall'dan Matyas'ı gözden çıkarmasını ister. Matyas, zehirlenmiş gösterilip İstanbul'a gönderilir. Matyas, el-Hac Gazi Efendi adıyla leblebici dükkânı açar. Çocuklara dağıttığı leblebiler arasına, saray hanımlarına nüfuz edip onları aşırı borçlandıran Ester Kera'nın marifetlerini anlattığı şiir parçaları koyar. Bu, kısa zamanda etrafa yayılır. Sonunda İstanbul'da çıkan ayaklanmada Ester parçalanır, onunla işbirliği yapan devlet erkânı kokutulur; Yahudilerin ve Avusturya'nın planları geçici de olsa bozulur.

Fahişe grubu içinden devşirilip Viyana'ya gönderilen ve İspanyol asıllı düşes gösterilen İrina, yeni kimliği Düşes Gabrielle d'Errées olarak Avusturya istihbarat elemanı göreviyle Kont Adam Gall'ın yanına yerleştirilir. Düşes hem Marat'a hem de Gall'a ilgi gösterir. Gall'ın saflığına karşılık Marat (Murat) onun durumunu fark eder, ister istemez Gall'a yakınlık göstermesine göz yumar. Molnar Yanoş da İspanya'ya giderek gerçek durumu öğrenir, bu adda birisi olmadığını Marat'a bildirir. Marat, Tokaylı ve diğer elemanlarını düşesin yanına yerleştirir. Murat'ın adamı Hıdır, Macar kılığında, ekibiyle etrafa dehşet saçan "Arabacı Çetesi" adlı teşkilatı kurar. Sonunda Gall, düşesle evlenir. Murat, Hıdır'a düşesi öldürme emrini verir. Düşes öldürülür ama orada bulunan ve gerçek durumu bilmeyen Ahmet de tehlikeli duruma düşmeyecek şekilde dövülür, bayıltılır. Daha sonra araştırma yaptıran Gall da düşesin casus olduğunu anlar. Marat, orada çalgıcı Çingenelerden ve Martin teşkilatından yararlanıyor, elde ettiği bilgileri Gall'a aktarıyordu. Papalık ise, geniş istihbarat ağıyla Osmanlı aleyhine faaliyetlerde bulunmaktadır. Yeni bir Haçlı ordusu hazırlamak emeli vardı. İstanbul'da sadrazam olma yolunda olan Koca Sinan Paşa, Avrupalıların işine geliyordu. Bu gerçekleşirse, Balkanlardaki Osmanlı istihbarat teşkilatları dağıtılacaktı.

Saraybosna Kumandanı Telli Hasan Paşa da bunun farkındadır. O, öncelikle Avusturya'ya hizmet eden USKOK çetesini yok etmek ister. Aralarına yerleştirdiği ve aslında İstanbullu bir esnafın oğlu olup bir aşk hikâyesi kırgınlığı sonucu, mukaddes değerle yetiştirilip buraya gönderilen Meho Sarayliya (Mehmet Çelebi) sayesinde bu çeteyi çökertir; USKOK'un tehdit ederek kullanmaya kalktığı Arnavut Arbon ve eşi İlire'yi bunlardan kurtarır. Onlar da şükran borcu olarak daha sonra Osmanlı istihbaratı için çalışacaktır. Fakat Ahmet, Arbon adıyla Macaristan ve Avusturya tarafında hizmet edecektir.

Viyana Harp Şurası'nın Juda yani Yahudi Projesi olduğunu öğrenen Molnar Yanoş, durumu Marat'a iletir. Gizli rapora ulaşan Molnar, silinen bir ismin "Yarasa" olduğunu da öğrenir. Yarasa tefeci Yahudi'nin lakabıdır. Bu kişi, daha sonra Baykuş adıyla karşımıza çıkıyor. Molnar onu takip edecektir. Çevreden USKOKlar temizlenir, Avusturya baskınları bozgunla sonuçlanır. İmparator İkinci Rudolf'un emriyle kiliselerde günde üç defa "Türk Çanı" çalınır.

Matyas, bu defa Tury Janos kimliğiyle ortaya çıkıp Gall'a yardım eder; Martin teşkilatını yeniden düzenler. Arnavut Arbon, Adriyan Mita adıyla açıkça yer belirtilmese de Viyana'da –belki de Komaran'da-meyhane işletir, eşi İlire işin başında bulunur. Oraya gelen İzak Motola, onlara hayvan sevgisinden bahseder. İzak "Refakatçi" diye çağırılıyordu. Adriyan, aldığı talimat gereği Avusturya ordu ihaleleri peşindedir. Tefeci Baykuş'la tanışır. Baykuş, İsrail'in kurulması için çalışıyordu. Eşkinazi ve Sefardim Yahudi grupları da bunun için çalışmaktaydı. Baykuş, uyanmaları için Yahudilere baskı yapılmasına bile taraftardı. Çok servet biriktirmişti. Adriyan'a hangi devlet için çalıştığını açıkça sorar. O da saklamaz, Devlet-i Osmaniye için çalıştığını söyler. Baykuş, servetinin Osmanlı korumaları ile Kudüs'e doğru taşınmasında yardımcı olduğu takdirde, kendisi de Osmanlı için önemli olan Avusturya'ya ait istihbarat bilgilerini, Viyana Harp Şurası kararlarını verecektir. Baykuş, Osmanlı'yı en garantili devlet olarak görüyordu. Onun planı gereği, Viyana Yahudi Mahallesi'nde yangın çıkarılır. Baykuş ve serveti Osmanlı tarafına geçirilir. Osmanlı korumaları ile seyahat eden Baykuş, İstolni-Belgrad'dan geçer. Bir Yahudi tüccar onun durumundan şüphelenir. Ali Bey'den Kudüs'e gitmek için izin ister ve oradan ayrılır.

Kafile, korumalarla Çanakkale'de havrada kalır ama herkesin eğlendiği bir sırada arabadaki mücevherat, Baykuş tarafından başka bir arabaya yüklenir, bilinmeyen bir yere doğru gönderilir. Baykuş kafilesi Amasya'ya varır. Baykuş, orada koruması olan kumandana küstahça konuşur; herkesin, her milletin onun milletine hizmet etmek zorunda olduğunu söyler ve düşüp bayılır, ölür, orada gömülür. Koruma kumandanı ve subaşı, durumu İstanbul'da Sadrazam Siyavuş Paşa'ya yazar ama ulaklar mektubu, Koca Sinan Paşa adamlarının oyunu sonucu sadrazam olarak gösterilen onun adamına verir; dönüş yolunda da Gebze'de öldürülürler. Sinan Paşa, oğlu Muhannes Mehmet Paşa'yı Silivri'de görevlendirir. Böylece durumun Saraybosna'da Telli Hasan Paşa tarafından öğrenilmesi engellenecektir. Sahte mühürle hazırlanan, sadrazam adına yazılmış sahte mektup, Amasya'ya gönderilir. Koruma kumandanı, arabayla yola çıkar

F. Gezgin. Bahaeddin Özkişi ve Balkanlar, Rumeli Üzerine Tarihî Romanları:

ama Bolu taraflarında askerleriyle beraber, Muhannes Mehmet Paşa'nın kurduğu tuzakta zehirlenerek öldürülür. Ancak bir asker kurtulup saklanır. Arabadan ise taşlar çıkar. Mehmet Paşa oradan Edirne'ye geçer. Olaya soygun süsü verilir. Gerçeklerden haberi olmayan Sadrazam Siyavuş Paşa, durumu Saraybosna'daki Telli Hasan Paşa'ya bildirir. Mehmet Paşa ise, Saraybosna ile Amasya arasındaki irtibatı kesmek için Edirne'deydi. Yaralı kurtulan asker, bir dergâhta şeyh sayesinde iyileşir, onun bir müridiyle gerçek durumu Telli Hasan Paşa ve Marat'a (Murat) bildirir. Molnar ise, kendisini öldürülmüş göstererek faaliyetlerine devam ediyordu. Murat, ona da son durumu yazar. Sinan Paşa, Baykuş'un hazinesine Telli Hasan Paşa'nın el koyduğuna inanıyordu. Sinan Paşa'nın sadrazam olması, Macaristan için felaket olabilirdi. Ve sonunda Koca Sinan Paşa sadrazam olur. Hasan Paşa'nın yerini değiştirmek ister. Halbuki o sırada Avusturya 60.000 askerle sınırı geçmek üzereydi. Paşa, destek göremeyeceğine inansa da 9300 askeriyle Avusturya ordusuna baskın verir ama yenilir ve kendisi de şehit düşer; ancak 1700 kadar askeri kurtulur. Molnar Yanoş, Sadrazam Sinan Paşa'nın, şahsî hırsı yüzünden savaş çıkarmak istediğini Murat'a bildirir; Yahudi Projesi'ni de öğrendiğini yazar.

İzak ise, veba bulaştıracak fareleriyle Edirne ve İstanbul'a gitmek hesabı yaparken, Komaran'dan yola çıktığı anda arabasına yıldırım düşer, fareler etrafa yayılır. Şehirde veba salgını başlar. Salgını önlemek için canla başla çalışan Matyas ve Murat ile İzak vebadan ölürler. Sağ kalan Adam Gall, rüyasında annesini ve Necmettin Efendi'yi görür, onlar kendisini yanlarına Müslüman olarak çağırırmaktadırlar.

Dostlarını kaybeden Kont Adam Gall, Tuna'dan gemiyle İstanbul'a doğru yola çıkar. "*Macaristan ona artık hayal gibi geliyordu*" [10, s. 247-248]

Köse Kadı-Kahramanlar

Köse Kadı, Ali Bey, Kont Adam Gall, Martali Matyas, Başpiskopos ve Kapitan Griyoriçzi Vinçze, Arşidük Karoli, Deli Gak, Bebek Györgi, Şeyh Necmettin Efendi, Şeyma, Rahip Milka, Kale Muhtarı Ferec Lorincz, Ahmet (İvan, Kahori, Falfi Tamas), Cizinna, Zehra, Agnes, Gazdak, Tokaylı. Bunlardan bazıları romanda az görünür.

Köse Kadı: Aslında Köse Kadı'nın Balkanlara kadar ki hayatı Uçtaki Adam'da anlatılmıştır. II. Selim, şehzade olarak bulunduğu Manisa yıllarında, Kütahyalı bir Türkmen beyinin kızıyla, İstanbul'un haberi olmadan evlenmiş, Köse Kadı bu evlilikten İstanbul'da doğmuştur. Çocuğun adı, yazar tarafından bize verilmez. Saray ve Hürrem Sultan ise

oğlunu Yahudi dönmesi Afife Nurbanu ile evlendirir. Lala Hüseyin Paşa, Köse Kadı'nın dayısına, Nurbanu'nun durumu öğrendiğini, kendileri için tehlikeler yaşanabileceğini bildirir. Köse'nin annesi de ağabeyine öldürülmek istendiğini söyleyince, dayı, Şehzade Selim'e kız kardeşinin bir hastalıktan dolayı tedavisi için Alaiye'ye (Alanya) gitmelerine izin verilmesini söyler. Dayı, kız kardeşinin yolda öldüğünü Şehzade Selim'e duyurur. Aile gizlice İstanbul'a döner. Köse Kadı, Fatih Medresesi'nde okur. Aile fertleri öldükten sonra, babası olduğunu bilmediği Şehzade Selim'in bulunduğu Manisa'ya tayinini kadı olarak yaptırır. Şehzadenin huzurunda pervasız davranışlarını gören Lala Hüseyin Paşa, ona mahrem olarak görüşmek istediğini söyler. Nurbanu'nun ona kötülük yapabileceğini, bu sebeple ona Balkanlara, Uçlara geçip başka bir isimle devlete hizmet etmesini söyler. Kadı ve paşanın yanına verdiği uşak ayrıldıktan sonra evde yangın çıkar. Herkes Kadı'nın yandığını duyar. Artık onun için tehlike yoktur. Belgrad yakınlarında uşağı da ölen ve adı bundan böyle Köse Kadı olarak bilinecek olan kahraman, akıncılarla birçok sefere katılır. İlimlerden, istihbarattan, şifreli yazılardan haberdardır. Uzun süre Macarların elinde, Yanıkkale'de esir olarak yaşadı. Başpiskopos, diğer Türk esirlere kötü davrandığı halde ona saygılıdır. Yani onun önemli bir insan olduğunun farkındadır. Köse Kadı, Ali Bey'in Yanıkkale baskınında kurtarılarak tekrar İstolni-Belgrad'a getirilir. Artık tekrar Osmanlı istihbarat teşkilatını tecrübesiyle yönetir. Ali Bey'e Deli Gak'ın casus olduğunu söyler. Macar kralının yanına Ahmet adlı bir Türk casusunu yerleştiren de odur. Herkesin ona saygısı vardır ama Ali Bey ve bazı yakın arkadaşları onun gerçek hayat hikâyesini *Köse Kadı* romanının son sayfalarında öğrenirler. Ayrıntılı gerçek hayat hikâyesi ise *Uçtaki Adam*'da verilir. O, Osmanlı için hem savaş yoluyla hem de istihbarat ve diğer yönlerden hizmet etmenin aynı derecede kutsal olduğuna inanmıştı [5, s.14]. Kadı, Türklerle Macarların aynı kavmin parçaları olduğunun farkındadır. Yani bazı Osmanlı aydınları, Macarlarla ırk bakımından kardeş olduğumuzun farkındadır. Köse Kadı, *Uçtaki Adam*'da Mekke'de ölmüş gösterilse de bu, kendi hazırladığı bir mizansendir. İstanbul'a dönen Köse Kadı, Türk istihbarat teşkilatının başı olarak Murat'ı gelecek günler ve Balkanlar için yetiştirir. Yazar, onun vefatını anlatmaz.

Ali Bey: İstolni-Belgrad Kale Kumandanı Abdi Paşa'nın oğlu olup Zehra ve Ayşe adlarında kız kardeşi vardı. Zehra, İstanbul'dan ona gelirken esir düşer, Vinçe ona zorla sahip olunca Adam Gall doğar. Ali Bey, İstolni-Belgrad'ın başarılı, tedbirli kumandanıdır. Ali Bey, *Uçtaki Adam*'da fazla ön planda değildir.

Kont Adam Gall: Başpiskopos, ona uzun süre, Kont Salm'ın yeğeni olduğunu söyler. Salm'ın kız kardeşi ile bir Alman şövalyesinin ilişkisinden doğmuş gösterilir. Vinçze, onu evladı gibi büyütüştür. Ama gerçek böyle değildir. Vinçze, esir düşen Abdi Paşa'nın kızı Zehra'ya zorla sahip olur. Gall, bu ilişkiden doğar. Çocuk doğduktan sonra, Vinçze yine ona sahip olmaya kalkınca, Zehra kendini konakta balkondan bahçeye atarak intihar eder. Bunu Gall'a daha sonra, Türk casusu olan ve onun hizmetine bakan Çingene kızı Cizinne söyler. Bundan sonra Gall, yakınlık duyduğu Türklerin istihbarat teşkilatıyla birlikte hareket eder. Asıl gayesi de hür bir Macaristan'dır. Yanıkkale'ye kumandan yapılsa da, Vinçze ondan şüphelenince oda hapsine alınır. Ali Bey, Yanıkkale'yi basınca, onu da İstolni-Belgrada'a götürür. Gall'a orada teyzesi Ayşe bakar. Orada Gak'ın casus olduğunu dayısına söyler. İstanbul'a gitmek ister ve gider. İstanbul'da Türkleri daha iyi tanır. Türk istihbarat elemanı Martali Matyas, Arşidük Karoli yanına dönüp hür Macaristan için çalışması hususunda onu ikna eder. Köse Kadı, Karoli'nin yanına soktuğu adamı Tokaylı'nın Gall'a yardımcı olmasını emreder. İkisi anlaşamazlarsa, Tokaylı ve Martali Matyas, Karoli'yi öldüreceklerdir. Gall, Macaristan'ın istiklali için Türklerle işbirliğinin şart olduğuna inanmıştır. Türkler Balkanlardan çekildiği takdirde, Macarlar için felaketli günlerin geleceğinin farkındadır. Nitekim Macarlar için ileride, 1683 Viyana bozgunundan sonra bu tehlike doğmuştur. 19. Yüzyılda Macarlarda Hun ve Turancılık şuurunun, Cermenlik ile Slavlık arasında asimile olmamak tepkisinden doğduğunu görürüz.

Başpiskopos ve Kapıdan Griyoriçzi Vinçze: Yanıkkale'nin tek hâkimidir. Gall'a kimin çocuğu olduğunda yalan söylemiştir. Etrafa zulmeder. Türklere, Müslümanlara yakınlık gösteren Macar köylülerine bile aşırı zulüm yapar. Türk esirlere derisini yüzmek dahil, aşırı işkence yapar. Türklerin Yanıkkale'ye baskınında şifreli açılan kapıdan girdiği odadan, kapının mili düşüp kaybolunca bir daha çıkamaz, orada biriktirdiği servet arasında ölür.

Martali Matyas (el-Hac Gazi, Tury Janos, Rüstem, tercüman-kılavuz): Görünüşte ikili oynar gibi gözükse de, Türk istihbaratının en önemli elemanıdır. Onu Köse Kadı yetiştirmiştir. Aslında Söğütlü bir Türk'tür. Gerçek Martali'yi öldürüp onun yerine geçmiştir. Çok yeteneklidir.

Bebek Györgi: Mert, Macaristan için çalışan bir beydir (ban). Budin'i almak için Türklerle tuttuğu savaşta tuzağa düşer, esir olarak İstanbul'a götürülür. Daha yoldayken Türklerle savaşmanın hür Macaristan için gerekmediğini anlar ve İstanbul'da esaret günlerinde kendisine iyi

davranan Türkleri daha iyi tanır. Haber yolladığı adamlarına, Türk esirlerini salıvermelerini emreder. Onu İstanbul'da geleceği için Ahmet yani Tamas yönlendirir. Onu kurtarmak için -Arşidük Karoli'nin bilgisi dışında- İstanbul'a Martali Matyas da gelir. Bunlar Türk istihbaratının marifetleridir.

Deli Gak (Yüzbaşı Gak): Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun İstolni-Belgrad'daki casusudur. Deli numarası yaparak faaliyetini yürütmekteydi. Arşidük Karoli'nin çok yakınıdır. Köse Kadı ve Ali Bey, onun gerçek durumunu bilmekteydi. Köse Kadı ve Ali Bey'e suikast düzenlemeye kalkışır. Sonunda Ali Bey tarafından öldürülür.

Cizinna: Türk casusu Çingene kızıdır. Anne ve babası ise, Vinçze'nin işkence dahil her pis işine yardım ediyorlardı.

Ahmet (Kahori, Ivan, Falfi Tamas): Aslında Macar Tamas'tır. Türk istihbaratıyla birlikte çalışan Macar milliyetçisidir. Türklerle beraber olmanın Macaristan'ın istiklali için şart olduğuna inanmıştır.

Şeyh Necmeddin Efendi: Nakşibendî olan Necmeddin Efendi, geniş hoşgörüsüyle Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında yapıcı rol oynar. Kızı Şeyma Ali Bey'le evlenir. Bu evlilikten Ahmet doğmuştur.

Rahip Milka: İstolni-Belgrad'da rahiptir. Türklerle uyum içindedir.

Uçtaki Adam-Kahramanlar

Murat (Marat), Lala Şahin, Lala Hüseyin Paşa, Köse Kadı, Ali Bey, Ahmet, Rahip Milka, Kont Adam Gall, Martali Matyas, Koca Sinan Paşa, Siyavuş Paşa, Muhannes Mehmet Paşa, Telli Hasan Paşa, Meho Sarayliya, Ester Kera, Arbon, İlirie, Baykuş, İzak Motola, Molnar Yanoş, Tokaylı, Hıdır, İrina (Düşes Gabrielle d'Estrées). Bunların bazıları sadece ad olarak romanda geçiyor. Köse Kadı romanında geçenleri burada değerlendirmedik.

Murat (Marat): Tahir Paşa'nın oğludur. Yardım ettikleri Server Paşa, Tahir Paşa'nın konağını basar, aile fertlerini öldürür. Lalası Murat'ı oradan kaçırıp kurtarır. Server Paşa, onu kendisine getirene büyük para vaat eder. Eşkiya onu arar. Gülek Boğazı'nda eşkiya başı Hıdır'a yakalanırlar. Murat, daha fazla para vaadi ve haksızlığa uğradığını söyleyerek Hıdır'ı kendine bağlar. Murat onların lideri olur. Server Paşa'nın adamlarını yenerler. Onları tenkil için Sadrazam Karagöz Mehmet Paşa üzerlerine gönderilir. Murat, Sadrazam Paşaya durumu anlatır. Paşa, Murat'ı affeder. Murat çeteyi dağıtır, yanına aldığı Hıdır'la İstanbul'a gider. Lakabı "Paşaoğlu"dur. Server Paşa konağına yakın yerde iş yeri tutarlar. Bir gün Server Paşa konağını basarlar; ondan nefret eden çok olduğundan yardımına gelen olmaz. Paşa ölür. Murat zindana atılır. Köse Kadı da kendini zindanda onun yanına attırır. Murat'ın kalbini devlet lehine kazanır; büyük ideali

F. Gezgin. Bahaeddin Özkışı ve Balkanlar, Rumeli Üzerine Tarihî Romanları:

anlatır. Köse Kadı'nın sayesinde Murat zindandan salıverilir. Köse Kadı, onu İstanbul'da çok iyi bir istihbaratçı olarak yetiştirir ve İstolni-Belgrad'a gönderir. Murat, İstanbul'da ölmüş gibi gösterilir ama Balkanlarda Murat veya Marat adıyla bilinecektir. Daha çok, Komaran'da Kont Adam Gall'a yakın bulunarak çalışır. Onunla Hıdır ve lalası Şahin de Balkanlara geçer.

Meho Sarayliya (Mehmet Çelebi): İstanbul'da esnaf çocuğu olarak yetişmişti. Saraydan İlahî aşka kendini adayın bir cariyyeye tutulur ama karşılık göremez. Tasavvuf ve yüksek ideallere inanmaya başlar ve Köse Kadı sayesinde Türk istihbaratının Saraybosna'da USKOK içine soktuğu önemli elemanı olur.

Telli Hasan Paşa: Saraybosna kumandanıdır. Çok fedakâr biridir. Devlet için her şeyi yapmaya hazırdır.

Baykuş (Yarasa): Viyana'da tefeci Yahudi'dir. Viyana Harp Şurası'nın Yahudi Projesi'ne vakıf ender insanlardandır. Biriktirdiği serveti, Yahudilik için kullanmak üzere Osmanlı korumalarıyla Kudüs'e götürmeye çalışır ama Çanakkale'de serveti başka bir arabaya yükleyip bilinmeyen bir yere gönderir. Amasya'da ölür, oraya gömülür. Bütün milletlerin Yahudilere hizmet etmek zorunda olduğunu Türk kumandanına söyler.

Izak (Refakatçi): Sinsi bir Yahudi'dir. Edirne ve İstanbul'a vebalı farelerini götürüp salgın hastalık çıkarma hesabı yaparken, iş tersine döner, bulunduğu Komaran'dan yola çıkarken arabasına yıldırım düşmesi sonucu, dağılan fareler orada veba salgınına sebep olur. Kendisi gibi Murat ve Martali de bu salgında ölür.

Molnar Yanoş (Teti Istvan): Türk istihbaratın önemli Macar elemanıdır. Çok önemli işler başarır.

Hıdır: Önce eşkıya idi. Murat sayesinde Osmanlı istihbarat elemanı oldu. Macaristan'da Gall'a yardımcı olmak için Arabacı Çetesi kurarak oradaki yönetimi güç durumda bıraktı.

Ahmet: Ali Bey'in oğludur. O da küçük yaşta Osmanlı istihbarat faaliyeti içinde yer alır.

Ester Kera: Musevî asıllı olup Osmanlı sarayına nüfuz ederek siyasî komploların içinde yer almıştır. Türk istihbaratı onun faaliyetini ortaya çıkarınca, İstanbul'da asker ve halk tarafından linç edilir.

Düşes Gabrielle D'estrées (İrina): Aslında Macaristan'da fahişeydi. Avusturya idarecileri tarafından Viyana'ya götürülüp, İspanyol asıllı düşes olarak gösterilip tekrar Gall'ın bulunduğu Komaran'a gönderilir. Gall'a yakın durarak Avusturya için bilgi toplayacaktır. Gall'la evlenir. Onun bu hesabını tecrübeli Marat (Murat) bozar; adamı Hıdır'a onu baskında öldürtür.

Sonuç

Her iki romanda da dönemle ilgili fazla önemsenmemesi gereken bazı bilgi yanlışlıkları söz konusudur. Mekân ve kullanılan eşyada ayrıntıya girilememesi, bütün tarihî romanlarda görülen bir eksikliklerdir. Yazar bunları mecbur kaldığı için bu şekilde vermiş olabilir. Mesela: 16. yüzyılda Osmanlı'da Dış İşlerine "Hariciye"; İstanbul'a "Dersaadet", bugünkü Sultanahmet'e "Sultanahmet" deniyor muydu? O devirde "Hanım evladı" deyi mi var mıydı? İstanbul'da esirlere çok iyi davranıldığı, yazarın Osmanlı hayranlığını yansıtıyor. Esareti biten bazı esirlerin memleketlerine dönmediği görülüyor. Büyük oranda doğru olan bu tespit, millî karakteri mükemmel göstermekten kaynaklanıyor. Necmettin Efendi, Rahip Milka'ya Mevlana'dan bahsediyor. Acaba o devirde Mevlevîlik, Osmanlı üst tabakasına hâkim miydi? Çünkü Osmanlı'da uzun süre Bektaşîlik, Halvetîlik, Melamîlik hâkimdi. Eserlerde devrin Türkçe'sine ve telaffuzuna dair örneklerle rastlamıyoruz. Bu küçük kusurlarına ve Türkler lehine hissîliklerine rağmen *Köse Kadı* ve *Uçtaki Adam* romanları, sağlam Türkçeleri, fazla sayıda olayı ana vakaya ustaca bağlayan teknikleri ve akıcı, güzel üsluplarıyla Türk Edebiyatı'nın en iyi tarihî romanlarından.

KAYNAKLAR

1. Erbay, Nazire; Bahaeddin Özkışı'nın Hayatı, Sanatı ve Eserleri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Ün. Sos. Bil. Ens. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum 2007.
2. Özarslan, Ersin; Bahaeddin Özkışı'nın Hayatı, Şahsiyeti ve Eserlerinin Tahlili Üzerine Bir Araştırma, (Basılmamış Lisans Tezi), İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1984.
3. Gümüş, Aydın Adnan; Bahaeddin Özkışı'nın Eserlerinin İncelenmesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Ün. Sos. Bil. Ens., Muğla 2006.
4. Argunşah, Hülya; "Tarihî Romanın Yükselişi", Türk Romanı Özel Sayısı, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, S. 65/66/67, Mayıs/Haziran/ Temmuz 2002, s. 440-449.
5. Yılmaz, Umay Selcen; Bahaeddin Özkışı'nın Romanlarının Tematik Yapı Bakımından İncelenmesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Ün. Sos. Bil. Ens. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Elazığ 2006.
6. <http://06deli.duman.blogspot/2009/03/kartaca-yikilsin-roma-senatosunda.html>
7. www.dr.comçtr/kitap/kose-kadi/BahaeddinOzkisi
8. <http://www.kuslukta.yazarlar.com/yazarlar/Bahaeddin.htm>
9. Özkışı, Bahaeddin. *Köse Kadı*, 16. b., Ötüken Yayınları, İstanbul 2015.
10. Özkışı, Bahaeddin. *Uçtaki Adam*, 9. b., Ötüken Yayınları, İstanbul 2014.

F. Gezgin. Bahaeddin Özkişi ve Balkanlar, Rumeli Üzerine Tarihî Romanları:

Аңдатпа

Мақалада түрік жазушысы Бахаеддин Өзкишинің «Köse Kadı» және «Uçtaki Adam» тарихи романдарына талдау жасалған. Бахаеддин Өзкиши 1928-1975 жылдар аралығында өмір сүрген, діндар отбасында дүниеге келген. Стамбул техникалық университетінде дәнекерлеу шеберханасының бастығы болып жұмыс істеген. Ол шығармаларында өзі көрген оқиғаларды негізге алып, «Köse Kadı» (1974 ж.), «Uçtaki Adam» (1975 ж.) романдарын жазды. Бұл романдарында ол Осман империясының Балқан елдерімен болған соғыстағы жеңісін, сол кездегі элеуметтік-мәдени жағдайды суреттейді. Екі роман да Осман империясының негізгі идеясы - «Қызыл алма», «Девлет-и Эбед-мүдет», «Ла Ила-у Келиматулла» идеясын негізге алған және қауіпсіздік комитеті жұмысының арқасында Осман империясының жеткен жетістіктерін баяндайды. Екі романда Осман империясы мен Австрия-Венгрия империясының қауіпсіздік комитеттерінің барлау соғысы, әсіресе түрік тарапының да барлау соғысы сипатталған. Сондықтан екі романда да тұрақты шиеленіс бар. Автор түрік-венгр бауырластығы егемен Венгрия үшін өте қажеттігін шебер суреттеген. Өзкиши романында мемлекет үшін өз өмірлерін құрбан етуге дайын кейіпкерлер – Көсе Кади, Әли Бей, Мұрат (Марат), Мартали Матяс, Телли Хасан Паша, Мехо Сарайли, Ахметтің іс-әрекеттерін баяндайды. Екі романда да Осман империясы билік құрған 600 жылда әділеттілікке негізделген қуатты мемлекет болып қалғаны туралы айтады. Әсіресе Көсе Кадыда түрік тілінің көркем стилі бар. Екеуі де түрік әдебиетіндегі тарихи тақырыптағы романдар қатарына жатады.

Кілт сөздер: Б.Өзкиши, тарихи роман, Балқан түбегі, Köse Kadı, Uçtaki Adam

(Ф.Гезгин. Бахаеддин Өзкиши және оның Балқан соғысы туралы романдары Köse Kadı және Uçtaki Adam)

Аннотация

В данной статье будут рассмотрены Бахаеддин Озкиши и Балканы, то есть исторические романы о Румели, Косе Кады и Учтаки Адам. Бахаеддин Озкиши жил в 1928-1975 годах. Он из образованной семьи, которая практикует суфизм. Работал начальником сварочной мастерской в Стамбульском техническом университете. Свою карьеру он развивал постепенно и в тишине. Он прекрасно отразил в своих романах события, пережитые в реальной жизни. Один из его исторических романов, Косе Кады был опубликован в 1974 г., а Учтаки Адам был опубликован в 1975 г. В этих романах он очень хорошо изобразил социокультурный фон османского завоевания в Румелии. В обоих романах он очень изобретательно объяснил великопленные достижения Османской империи, благодаря идеалам «Кызыл эльма», «Девлет-ибед-мюддет», «Ила-йы келиматулла» и хорошей турецкой разведывательной системе. Два романа описывают разведывательную войну между Османской и Австро-Венгерской империями, но точнее всего разведывательную битву турецкой стороны. В связи с этим в обоих романах мы сталкиваемся с постоянной напряженностью. Автор профессионально описал важность турецко-венгерского братства для свободы Венгрии. Некоторые венгерские государственные деятели, которые поняли эту истину, сотрудничали с турецкой разведкой. Озкиши представляет турецких идеалистов Косе Кады, Али Бея, Мурата (Марата), Мартали Матиаса, Телли Хасана Паша, Мехо Сарайли и венгров Ахмета - как людей, осознающих, что люди смертны, а государство бессмертно, даже если они происходят из сообщества несправедливости, они никогда не отворачиваются от государства, наоборот они готовы отдать свою жизнь за него. В обоих этих романах раскрывается, как Османская империя остается мощным государством на протяжении 600 лет, опирающимся не только на свою армию, но и на справедливость. Примечательно, что в Косе Кады прекрасно используется турецкий язык и стиль. Эти две работы являются одними из лучших исторических романов того периода, когда-либо написанных в турецкой литературе, за исключением романов Атсыза «Бозкуртлар» и «Дели курт».

Ключевые слова: Б. Озкиши, исторический роман, Балканы, Румели, Косе Кады, Учтаки Адам

(Гезгин Ф. Бахаеддин Озкиши и Балканы, исторические романы о Румели: Косе Кады и Учтаки Адам)